

cumhuriyet ilahiyat dergisi 20, sy. 1 (Haziran 2016): 603-614

cumhuriyet theology journal 20, no. 1 (June 2016): 603-614

✽ Bilimsel Toplantı Değerlendirmeleri/ Symposium-Conference Reviews ✽

13. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı ve Akademik Tefsir Çalışmaları Sempozyumu (27-28 Mayıs 2016 Ankara)

13. Meeting of Tafsir Academics and Symposium of the Studies of Academic Tafsir (27-28 May 2016 Ankara)

İsmail ÇALIŞKAN*

Türkiye tefsir akademisyenleri seri toplantıları, bu defa merkez bir şehir ve fakültede gerçekleşti. "Akademik Tefsir Çalışmaları" başlıklı sempozyumun tema olarak seçtiği **13. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin ev sahipliğinde ve Tefsir Ana Bilim Dalı'nın organizasyonu ile 22-23 Mayıs 2015, Cuma-Cumartesi günleri Ankara'da gerçekleştirildi. Toplantının ilk günkü bölümü İlahiyat Fakültesi'nin Yunus Emre Konferans Salonu'nda, ikinci günkü oturumlar da Crowne Plaza oteli toplantı salonunda yapıldı. Sayıları 100'e yaklaşmış olan İlahiyat fakültelerinden 271 tefsir akademisyeninin katıldığı, bir konferans ve 7 tebliğin yer aldığı toplantıya, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü de destek vermişti. Organizasyonun maddi yükünü ise hayırsever iş adamları üstlenmişti.

İlk gün (22 Mayıs Cuma) sadece açılış programı vardı. Açılış 10.30'da saygı duruşu ve ardından M. Akif Koç'un Kur'ân-ı Kerim tilaveti ile başladı. Açılış konuşmalarının ilkinin Tefsir Ana Bilim Dalı başkanı ve koordinatörü sıfatıyla Halis Albayrak yaptı. Konuşmasının büyük kısmını organizasyon tanıtımı ve teşekkür ayran Albayrak, şunları dile getirdi: Büyük bir birikimi gösteren ve faydalı çıktılar elde edilen bu tür toplantıların iki yönü vardır. İlki, bir araya gelerek insan sıcaklığı içinde bir birimizi tanıdığımız, konuştuğumuz, sevgiyi bölüştürdüğümüz *insaniyet yönü*;

---

* Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı.
Professor, Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Theology, Department of Qur'anic Exegesis.
Ankara/Turkey (icaliskan25@gmail.com).

ikincisi de tefsir konularının konuşulduğu ve müzakere edildiği *ilmi yön*-dür. Bu toplantının konusu akademik çalışmaların gözden geçirilmesidir. Tefsirin önemli bir işlevi var. Tefsir Hz. Muhammed'in ağzından çıkanı tespit etmektir. Biz Rasulüallah'ın ağzından çıktığı haliyle anlam zeminini tespiti çalışıyoruz. O olmazsa bu zemini kaybediyoruz, o zaman da seraza yorumlar oluyor. Bizce zemini tespit eden tefsirdir, diğer ilimler onun üzerinden yürürler. İlahiyat Fakültesi dekanı İ. Hakkı Ünal'ın teşekkürle sınırlı tuttuğu kısa konuşmasının ardından Ankara Ü. Rektör yardımcısı Berahitdin Albayrak, önce Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın toplantıya gönderdiği mesajı okudu, sonra da oldukça anlamlı ve ufuk açıcı bir konuşma yaptı. Astronomi ve Uzay Bilimleri alanı hocası olan ve 25 yıldır teleskopla uzayı gözetleyen bir astronom olarak Albayrak kendi penceresinden şu hususlara değindi: Dünyanın sınırı coğrafi sınırlarla çevrili değildir. Atmosfer dışı, ilgi alanım. Bu açıdan bakınca, bana göre, dünyada bir şey yok, asıl var olan onun ötesinde, atmosferde koca bir kainat var. Kainatta iğne ucu kadar boşluk yok ki yıldız olmasın. Başka bir husus, dünyadaki düzenin enerji kaynağı güneş ve o enerjiyi yayan ay. Güneşin hayat süresi uzun ama bir gün bitecek. Onun sadece dünyayı ısıtmak gibi bir misyonu yok, bir de kainata helyum üretmek gibi bir görevi var. Dolayısıyla o bitince dünya bitecek. İşte biz böyle bir gezegende yaşıyoruz. Şu ana kadar tespit edildiğine göre güneş dışında 3411 gezegen var. Merak edilen şu: Kainatta dünya dışında canlı yaşıyor mu? Dünya benzeri bir gezegen var mı? Dünya sonlu ise insanlık kendini başka gezegene aktarabilecek mi? Tek enerji kaynağımız ışık. Bütün bilgiler ışığın analizi ile bulunuyor. Berahitdin beyin konuşmasının bizde bıraktığı izlenimlerden birisi Kur'an'ın farklı ilmi alanlara giren kelime, ifade veya ayetlerinin o ilimlerden istifade ile açıklanması durumunda daha faydalı, güncel taşıyabilen yorum ve sonuçlar elde edilebileceği idi.

Bu konuşmaların ardından Ankara İlahiyat Fakültesi Tefsir ABD'nin tanıtımı slayt eşliğinde yapıldı, kürsünün kuruluşundan bugüne hocaların kısaca biyografilerine yer verildi. Bunlar arasında 1951'den itibaren tefsir derslerini başlatan M. Tayyib Okiç (1902-1977); ilk tefsir asistanı Fuat Sezgin (1925-...); emeklilikten sonra 1960'a kadar tefsir dersi veren Hasan Hüsnü Erdem (1880-1961); 1955'de asistanı olup kısa süre sonra ayrılan A. Hamdi Savlu (1929-1997); 1956'da asistan ve 1975'de ilk tefsir profesörü olan İsmail Cerrahoğlu (1932-...); 1965'te asistan olan Süleyman

Ateş (1933-...); 1969'da okutman olan Demirhan Ünlü (ö. 2003); bir ara Kur'an derslerine giren Osman Keskiöglü (1907-1989) ve Lütfi Doğan (1927-...); okutman Şevki Saka (1940-...); rahmetli Orhan Karmış (1937-2001); Mevlüt Güngör (1950-2013) ve Salih Akdemir (1950-2014) kürsünün değerli elemanları idi. Bunlardan başka fakülteden ayrılan veya halen göreve devam eden birçok öğretim elemanı bu kürsüde görev almıştı. Rahatsızlığı ileri boyutta olan bu fakültenin ve Türkiye'de tefsir sahasının üstadı İsmail Cerrahoğlu toplantıya katılmadı. Katılması halinde çok güzel bir buluşma olacağına şüphe yoktu.

Açılış konferansını bu fakültenin emektar hocalarından Süleyman Ateş verdi. Ateş, "Türkiye'de Akademik Tefsir Çalışmalarının Geçmişi, Bugünü ve Geleceği" başlıklı konuşmasında daha çok geçmişe odaklandı ve 'İslah' meselesini anlattı. "Tefsirde İslah", "Tefsirde Yenilik Hareketi" hocamızın ilgi ve bilgi alanı olduğundan ve daha önceki toplantılarda da benzer konuşmalar yapıldığından burada sadece özünü vermekle yetineceğiz. Konuşmanın özü şöyleydi: Tefsirde ıslah, zaman içerisinde tefsir ve diğer kitaplara girmiş olan hurafelerden onları arındırma, Rasulüallah'ın çağına döndürme idealidir. Çünkü ideal devir o devirdir: "Rasul'de size en güzel örnek vardır." Din tamamlanmıştır, o halde dini Peygamberin zamanındaki haline getirmek lazımdır. Peygamberin söz eylem ve hareketleri Kur'an'ın tefsiri sayılır. Modern yenilik akımı son derece verimli bir kuşağın yetişmesini, yeşermesini sağladı. 19. yy.dan itibaren bu kuşağın başında Afgânî, Abduh, Kevâkibî, Bin Badis zikredilirse de Osmanlı'nın başkenti İstanbul'daki yenilikçi hareketler bu işin öncüsüdür. Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Süavi, Feyzullah Efendi, Mehmet Akif, Cevdet Paşa gibi yenilikçiler bu işin öncüleridir fakat onları pek sayan olmaz. Yenilikçiler "Bir kavim kendisini değiştirmedikçe Allah onları değiştirmez" ayetine vurgu yapar. Bundan dolayı onlar, kendini yenilemeyen eğitimi, teknolojiyi yenileyemez düşüncesindedir. Onlara göre hüküm ve şeriatin temeli Kur'an'dır. Onlar da Kur'an'a dönmeyi istediler. Bunun için Kur'an'ı doğru anlamak gerekir, sembolik, batınî yorum kabul edilemez, bu tür yorumlar Kur'an'ı çarpıtmadır. Reşit Rıza Âli İmrân suresi 7. ayetinde bu konuda açıklamalar yapmıştır (*Tefsîru'l-Menâr*, IV,191). İslahçılara göre ikinci kaynak hadislerdir. Fakat rivayetler zandan ibarettir. Peygamberin yaptıkları, söyledikleri insanidir, vahiy değildir. "O hevasından konuşmaz" ayeti Kur'an'dan bahseder, hadislerle ilgisi yoktur. Hurma aşılama, Bedir'de yer

seçme, Uhud'da şehir dışında savunma kararı, Hendek'te iki kabileye Medine hurmalarının 9/1'ini vererek savaştan çekilmeye razı etmesi ve Sad b. Zürare'nin itirazı üzerine anlaşmayı yırtması vs. kendi içtihadıyla idi. "Nebi'ye esirler almak yakışmaz", "Onlara (savaşa katılmamaları) iznini verdiği için Allah seni affetti" gibi Peygamber'in hükmüne aykırı inen ayetleri de buraya eklediğimizde onun yaptıklarının insani olduğunda şüphe kalmaz. Müslümanlar, Mekke'nin fethinden sonra Huneyn savaşında çok ganimet aldı. Hz. Peygamber yeni Müslüman olmuş Mekkelilere de ganimet dağıttı, Ensar ve Muhacir'den buna itiraz edenler oldu. O da deveden bir kıl aldı ve "Mal dediğiniz şey benim gözümde bu kadar bir şey. Onlar bu mal ile evlerine dönecek, siz de benimle Medine'ye döneceksiniz. Bunu istemiyor musunuz?" deyince ağlayanlar oldu. Hz. Peygamber sahabeyi içtihadı yönlendirdi. Mesela Ebu Bekir müellefe-i kulübe zekat verdi, Ömer vermedi. Bunun örnekleri çoktur.

Cuma namazından sonra heyet topluca Ulucanlar cezaevine geçti. Altındağ Belediyesi'nin yemek ikramından sonra Türkiye'nin sancılı dönemlerine tanıklık eden cezaevi gezildi.

İkinci gün (Cumartesi) saat 09.00'da başlayan ve Celal Kırca'nın yönettiği ilk oturumda iki tebliğ sunuldu. Erdoğan Baş, "Akademik Tefsir Araştırmalarına Hazırlık Olması Bakımından Lisans Eğitimi Nasıl Olmalı?" başlıklı tebliğinde, genelde fakültelerde özel olarak da tefsir alanında kaliteli akademik eleman yetiştirilmesinde nelerin yapılabileceğini konu edindi. Ona göre lisans ve lisans öncesi programlarda akademik çalışmalara yatkın öğrencilerin İHL'ye, oradan da İlahiyat fakültelerine yönlendirilmesi doğru olacaktır. Bu arada liseye geçiş ve üniversiteye geçiş imtihanlarındaki dengesizlik ve engeller başarılı öğrencilerin bu okullara geçişinde engel durumundadır. Halihazırda İlahiyat fakültelerinde devam eden lisans eğitimindeki sorunları ise şu maddelerle özetledi: İlahiyat fakültelerinin istihdam alanlarına göre planlanmaması veya bölümlere ayrılmaması; Arapça'nın yeteri kadar öğretilmemesi; öğrenci kontenjanlarının fazla olması; İlahiyat fakültelerinin eğitim programlarının olmaması, müfredat programıyla yetinilmesi; müfredatın yoğun olması. Bu tespitlere dayanarak tefsir eğitiminin de kendi içinde bir takım sorunlarına değindikten sonra, akademik alanda başarı için, tefsir hocalarının öğrencilere özel ilgi göstermesi ve yönlendirmesi en kestirme yol olarak karşımızda

durmaktadır. Bu yapılırsa, ümitsizliğe gerek kalmayacak, mevcut öğrencilerden kaliteli akademik verim elde edilecektir.

“Akademik Tefsir Araştırmalarında İnterdisipliner Yöntem ve Önemi” konusunu ele alan Emrullah Ülgen de İlahiyat araştırmalarında genellikle ihmal edilen bir konuya değindi. Ülgen’e göre ilimler tek başına hareket edemez, bir birlerinden yararlanırlar. Biz de çağdaş disiplinlerden yararlanmalıyız. Batı’da 1870’lerden sonra önem verilmeye başlanan bu çalışma tarzı ne yazık ki İlahiyat çalışmalarında çok zayıftır, tefsir araştırmaları da kendi içinde yapıyor ki bu bir eksiklik. İnterdisipliner çalışma, ‘bir araştırmada farklı disiplinlerin yöntem ve verilerinin birleştirilmesi’dir. Daha önce 1993 yılında Diyanet’in yapmayı planladığı tefsir projesinin 3. maddesinde çalışmaların disiplinler arası yürütülmesi vurgusu var ama gerçekleştirilmedi. Tefsir alanındaki her konu bu tarz çalışmaya elverişli olmayabilir. Lisans ve lisansüstü programların interdisipliner sisteme göre düzenlenmesi artık bir zorunluluktur. Yeni başlayan çift anadal uygulaması da bu amaçla geliştirilebilir. İnterdisipliner çalışmanın bazı faydaları şunlardır:

- Kur’an’ın evrenselliğine güncelleme yapılabilir.
- Diğer bilimlerin birikimleri tefsirde yorum zenginliğini sağlayabilir.
- Daha isabetli sonuçlara ulaşılabilir.

Ülgen, önümüzdeki yıl sempozyumda bu konunun tartışılabileceğini ve bir “İnterdisipliner Kur’an Araştırmaları Dergisi” çıkarılabileceği önerisinde de bulundu.

Bu yılki toplantıda az tebliğ çoklu müzakere ve müzakerelerden sonra tebliğ sahiplerinin soru ve eleştirileri cevaplaması uygulaması esas alınmıştı. Müzakere için söz alan hocalarımız bazı konulara temas ettiler: Lisans öğrencilerinin tefsir araştırmalarına yönlendirilmesi (İ. Kılıç); İlahiyata gelen İHL ve lise öğrencilerinin aynı sınıflarda ders görmesinin başarısızlığa neden olduğu, hazırlık sınıflarında ortak bir program uygulanması gerektiği (A. Yargıcı); interdisipliner çalışmalarda; a. bir disiplin merkeze alındığı takdirde tefsirin mahkum edilebileceği ihtimali, b. farklı disiplinlerden insanların bir araya gelerek çalışma yapması ve ortaya koyduğu ürünün müselleme kabul edilmesi yanlış olacaktır, çünkü hata ihti-

mali olabilir, onun yerine bireysel çalışma belki daha isabetlidir (M. Turan); konuşmacıların veriye dayalı bilgiler vermediği, sınıf mevcudu çok olduğu için metin okumalarında başarısız kalındığı; E. Baş'ın 3. sınıftan itibaren branşlaşma önerisinin uygun olmadığı (A. Birişik); lisansta şikayet ettiğimiz öğrencilerin öğretmenlerini biz yetiştiriyoruz, başarısızlıktan şikayet etmeyelim, nihayetinde biz ilimler için öğrenciye anahtar veriyoruz (Ş. Eren); öğrencilere bol not veriliyor, her ne kadar hocalar infakın böylesini tercih ediyorlarsa da yakışık alır bir durum değildir; tefsir derslerinde metin okutma azaldı; öğrenciler bilgi seviyesi, yetenek ve tecrübelerine göre sınıflara ayrılmalı, böylece çalışkan öğrenciler ileriye hazırlanabilir; lisansüstüne geçiş için öğrenciler teşvik edilmeli (Y. Işıcık); Şah Veliyyullah, "Müfessirler bırakmıyor Kur'an'ı anlayalım, mollalar bırakmıyor Kur'an okuyalım" sözü eğitim için bir işaret, yani öğrenciye realitenin öğretilmesi, bunu yapmadığımız zaman tefsirlerden haşevi bilgiler eksik olmaz (bazı örnekler verdi) (H. Aydın).

Bu müzakerelerden sonra vardığımız kanaate göre, serbest/çoklu müzakere usulü, tebliğlerin daha fazla kişi tarafından müzakere edilmesine imkan sağlaması yanında isteyen herkesin fikirlerini dile getirmesi ve farklı konuların müzakereye açılmasına meydan vermesi bakımından avantajlı gözüküyor. Fakat tekli müzakerede olduğu gibi tebliğleri derinlemesine müzakere etme fırsatı vermemesi de bir dezavantajdır.

Ömer Dumlu'nun yönettiği ve iki tebliğin yer aldığı II. Oturumda İlhami Günay, "Akademik Tefsir Araştırmalarında Konu ve Kaynak Bulma Sorunlarına Çözüm Önerileri"ni gündemine almıştı. Günay, tekliflerini, konu bulma sorunları; kaynak bulma sorunları ve kaynak yönetme sorunu olmak üzere üç ana başlıkta toplamış ve özellikle genç araştırmacılara çözüme yönelik faydalı bilgiler derlemiştir. Ona göre başarının ilk basamağı, isabetli konu seçimi yapmak, sonra da onu hızlı ve verimli bir şekilde sonuçlandırmaktır. Problemlerin tesbiti ve çözüm önerileri için öncelikle akademisyenlerin kendi aralarında güçlü, etkin ve anlık erişime imkân veren iletişim (web, portal vb.) ağları oluşturmaları gerekir. Bu bağ akademik ihtisas veri merkezleri oluşturmak ve mevcutlarını tanımak/tanıtmak suretiyle güçlendirilebilir. Nihai olarak bütün akademisyenlerin doğrudan erişimine açık; ulusal ve uluslararası e-kütüphaneler, arşivler, bilgi bankaları, ilmi dergiler, yazma arşivleri, database vb. kaynakları tanımak ve tanıtmak, araştırma sürecini hızlandıracak, kaliteyi artıracak ve

böylelikle mükerrer çalışmaların da önüne geçilebilecektir. Bu birikim zamanla uluslararası bilişim merkezinin oluşumuna imkân verebilir.

Muhammed Coşkun da akademik tefsir araştırmalarında yöntem sorunu olarak 'Özne-Nesne Ayrımı'nı müzakereye açtı. Coşkun, 4. yüzyılın başında cami tefsirlerin nasıl ortaya çıktığını çok düşündüğünü, sonunda onların birdenbire ortaya çıkmadığını, bilakis alimlerin tefsir ile ilgili çalışmalar yaptıkları neticeye vardığını belirtti. Mukatil tefsir ile uğraşıyordu da Ebu Hanife uğraşmıyor muydu? Her birinin bu işte bir katkısı vardır. Bu arada Kelamcılar külli bir ilim inşa etmeye çalışıyor, fukaha da naslardan nasıl hüküm çıkarılacağını araştırıyordu. Dil alanında da ciddi çalışmalar vardı. Demek ki 4. yüzyılda ortaya çıkan büyük tefsirleri öncelleyen ciddi ve geniş bir tartışma arkaplanı vardır. Coşkun, bu genel girişten sonra asıl konusu olan özne-nesne ayrımına geçti. Özne-nesne ayrımı, araştırmacının konusuna kültürel ya da dinî bir aidiyet çerçevesi içerisinden bakmayıp onu entelektüel düzeyde *nesneleştirilmesi* anlamındadır. Bu ayrımın tefsir bağlamında denebilir ki, tefsir akademisyeninin, dini metinleri ve bu metinlerde içkin olan meseleleri hem varoluşsal hem epistemolojik açıdan ele almak durumundadır. Diğer ifadeyle çağdaş tefsir akademisyeni, kendisini, dinî ilimlerin meselelerini klasik dönem âlimleri gibi ele almakla aynı meseleleri kültür ve düşünce tarihine dair veriler olarak ele almak arasında bulmakta ve yerine göre bu iki konumlandırma seçeneği arasında tercih yaparken yerine göre de bu iki seçeneği bir şekilde mezcetme çabasına girişmektedir. Herhangi bir âyetin ya da bir Kur'an kavramının şu ya da bu şekilde yorumlanması pür hermenötik kaygılardan ziyade itikadî, kültürel, kişisel vb. kaygılar çerçevesinde de önem arz edebilmekte, bunun sonucunda araştırmacı kendisini sıklıkla savunmacı ya da eleştirmen şeklinde konumlandırabilmektedir. Bu ise doğal olarak araştırmaların mahiyet ve niteliğini etkilemektedir. İşte bu zaviyeden hareketle Coşkun, tefsir akademisyeninin, çalışma alanına giren konuları nesneleştirmesinin *imkânı*, bunun muhtemel *sakıncaları* ve *katkıları* üzerinde durdu. Ona göre, İslam düşüncesinde, insan ve akıl üzerindeki tartışmalar, öznenin nesneden bağımsız olamayacağını ortaya koyar. Bu yargı insanın Kur'an'ı yorumlaması için de geçerlidir. Bu bağlamda "Kur'an'a göre bu/şu böyledir" demek ne kadar mümkündür?" sorusunu düşünmek lazımdır. Halbuki çalışmalarımızda 'Bana göre' demek önemlidir. İbn Teymiyye'nin Kur'an'ı ile İbn-i Arabî'nin zihinsel Kur'an'ı aynı

değil ama iman konusu olarak aynıdır. Burada bize düşen meselenin sorsunsel yönüyle ele alınmasıdır. Bir de tartışabilme geleneğini devam ettirmeliyiz. Müslüman alimler tekfire kadar varsalar da tartışabilmiştir.

Müzakereler kısmında özetle şu hususlar dile getirildi: Merkez-taşra ilahiyatların ilişkileri ele alınmadı. Gelenek oluşturmuş merkez fakültelerimiz ve tecrübeli hocalarımız, taşraya destek versin. Akademik çalışmaların jürilerin önüne gitmesi nedeniyle özgürlük sorunu yaşanıyor. Arkadaşlarımız kendilerini baskı altında hissediyor, belki ötekileşiyor (A. Karataş); anlama yönteminde nesnelliğe ulaşabiliriz, ideolojik anlama bunu yapamaz, Kur'an'ı da öznel anlarız. Biz anlayanları anlama değil Kur'an'ı anlamalıyız (C. Kırca); 'Kur'an tercümesi' tabirini kullanmamalı, onun yerine 'meal' kelimesini tercih edelim (N. Hacımüftüoğlu); yüksek lisans çalışmalarında gereksiz bilgilere çok fazla yer veriliyor; daha verimli, deskriptif değil yorumlayıcı olsun, bir de tezlerde belli bir sınır yok, bir sınır iyidir (İ. Kurt); lisansüstü dersleri tezlere konu bulma kabiliyeti vermeli. Öğrenci çok geniş alanda kararsızlığa düşüyor, bu yüzden öğrenci tefsirin temel alanlarından sadece birisine, onun da alt birimine yoğunlaşmalı, orada karar vermeli (M. A. Koç); günümüzde Batı'daki teknoloji ile aramızda ne kadar fark varsa sosyal bilimlerde daha fazla var. Batı artık varoluşsallığa yani fitrata dönüş noktasına geldi, biz de kendimize dönerek anlamının tabiatına ve tefsirin karakterine bakmalı, kısaca kendi varoluşsallığımızı yönelmeliyiz, aksi taktirde bir arpa boyu gidemeyiz (Ş. Kotan); müfessir Kur'an'ı iki şekilde, yani 'Kur'an'ı kendi tarihinde okur' veya 'kendi tarihinde, Kur'an'ı okur' (S. Baysal); M. Coşkun'un tebliği güzeldi ama kapalı kalan hususlar vardı. Klasik ve çağdaş anlama ve usulden istifade etmeliyiz (S. Gümüş); mukayeseli çalışmalar daha ufuk açıcı ve verimlidir, örneğin Sünnî-Şîî tefsirler mukayeseli çalışılabilir. Şîî tefsir çok olmasına rağmen birkaç meşhur tefsir etrafında dolanıyoruz, ayrıca yazma eserlerin tahkikine yönelmeliyiz (S. Efe).

Günümüzde bilimsel çalışmalarda hem kaynak hem de yayın vasatı bakımından elektronik ortamlar gittikçe yaygınlaşmakta, bu cümleden olmak üzere yazma ve basılı eserlerin bir kısmı sanal ortamda arşivlenmekte, dergilerin hatırı sayılır kısmı elektronik ortamda yayımlanmaktadır. Böyle giderse bunun iyice yaygınlaşacak ve belki de basılı mevkute sayısı elin parmaklarını geçmeyecek seviyede kalacaktır. Böylesi devasa

bir arşivin zaaflarından birisi yayınlanan malzemenin güvenliğidir. Bu konularda uzmanlığı ile bilinen arkadaşımız Muhammed Abay, üçüncü ve son oturumun ilk konusu olarak işte bu mevzuyu ele almıştı. Abay'ın tespitlerine göre İslam araştırmalarında kullanılan elektronik kaynakların hazırlanış biçiminden kaynaklanan zafiyetlerin en önemlisi, kullanılan metinlerin ehli tarafından gözden geçirilip tashih edilmemiş olmasıdır. Kitapların görüntüsü alındıktan sonra bilgisayar tarafından elektronik okuma işlemi yapılırken bir hayli okuma hatası meydana gelmektedir. Bu elektronik metin matbu metinle karşılaştırılarak tashih edilmesi gerektiği halde bu işlem yapılmadığından okuma hataları devam etmektedir. İkinci hata, bu metinlerde tarama yapmak için sunulan yöntemlerin yetersiz oluşudur. İki problem birlikte düşünüldüğünde bu metinlerin tarama sonuçlarına olan güven daha da azalmaktadır. Ayrıca matbu bir nüshayla uyumlu olmamak gibi bu elektronik kaynakların referans olarak kullanılmasını engelleyen veya zorlaştıran başka kusurlar da bulunmaktadır.

M. Sacit Kurt da Türkiye'de Kur'an üzerine yazılan makalelerin istatistiksel incelenmesini yapmış, tespit ettiği 3601 makaleyi ilgili ilim dalları esas alınarak konularına, yıllara ve dillere göre tasnif etmişti. Bulgularına göre bu sayı içinde salt Kur'an ve tefsir üzerine yazılmış makale oranı %34 iken interdisipliner tarzda yazılanlar %66'dır. Bu sonuç İslami ilimlerin iç içeliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. İkinci tarz çalışmaların daha verimli ve hatadan uzak olduğunu o da belirtti. Yıllara göre bakıldığında 1930 ila 1980 yılları arasında çok az makale yayımlandığı, 1990'lı yıllardan itibaren ise sürekli yükseldiği görülür. Burada hemen belirtelim ki Kurt'un tespitlerinde eksikler vardır. Zira 1930-80 arasında çok sayıda dergide yüzlerce Kur'an ve tefsir ile alakalı makale yayımlanmıştır, fakat o İSAM veritabanını esas aldığı için yansıttığı bilgide ciddi eksiklik vardır. Kurt'un bir diğer tespiti de Türkiye'de yayımlanan makalelerin ne yazık ki tamamına yakını Türkçe, diğer dillerde ise çok cüzi miktarda oluşudur. Bulduğumuz noktada tarihe bir not düşersek bir on, yirmi yıl sonra bu oranın nasıl değiştiğine şahit olabiliriz. Kurt'un makalelerde intihal olgusunu tespiti dikkate alınması gerekir.

Bu oturumun ve sempozyumun son tebliğini "Yazma Tefsirlerin Neşirlerinde Karşılaşılan Aidiyet ve Tahkik Kalitesi Problemleri -Bazı Eserler Özelinde Değerlendirme-" adıyla Ferihan Özmen sundu. Onun ulaştığı bilgilere göre yazma eser nüshalarının tahkik ve neşirleri bazen

eserin müellifi dışında bir başkasına nisbet edilerek neşredilmektedir. Örneğin Kâşânî'nin *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Kerîm*'i İbnü'l-Arabî'ye, Nimetullah Nahçıvânî'nin *el-Fevâtilu'l-Îlâhiyye*'si *Tefsîru'l-Ceylânî* ismiyle Abdülkâdir Geylânî'ye, Ebû Bekir el-Haddâd'ın *et-Tefsîru'l-kebir*'i Taberânî'ye nisbetle neşredilmiştir. Ayrıca Taberânî'ye ait olduğu zannedilen *Tefsîru'l-Kur'ân* adlı eser Gaznevî'ye ait olduğu iddia edilmiştir ki iki hatayı bir arada barındırmaktadır. Özmen, kendisi de Gaznevî üzerine çalışma yaptığı için bu hataları ayrıntılı bir şekilde ortaya koydu. Bir diğer yanlışlık da bir müellife ait yazmaların en son ve sahih olanının tespit edilmeden basılmasıdır. Zehebî'nin *Ma'rifetü'l-kurrâ* adlı eseri üç ayrı tahkik ile basılması ve üçünün de birbirini tutmaması bu sebeptendir. Benzer hatalar Maturidî'nin *Te'vilât* ve Rağıb İsfehânî'nin *el-Müfredât* adlı eserlerinin başına da gelmiştir.

Değerlendirme oturumunu adet olduğu üzere Nasrullah Hacımüftüoğlu yönetti. İlk söz alan Sadrettin Gümüş, lisansüstü çalışmalarda Arapça'ya olan ihtiyaca vurgu yaptı, oradan da nassı anlamada dilin önemine değindi ve Schlaiermacher'in şu sözünü nakletti: "Nassı tahlil edebilmek için iki şey gerekir: Dile nüfuz, beşerin tabiatına nüfuz." Ayrıca nassı anlamak için okuyucu kendisini muhatabın yerine koyacak. Gümüş, 'sadece Kur'an' diyenlerin yanıldığını ifade ettikten sonra, ahkam ayetleri ve hadise karşı muhalif tutumları oldukça sert bir dille eleştirdi. Her ne kadar başkan salonda olmayanların isimlerini vermemesi konusunda uyardıysa da o, 'madem onlar fikirlerini kamuoyuna açıyorlar burada söylemenin bir mahzuru yok' diyerek tek tek isimler üzerinden eleştirisini yaptı. Celal Kırca, gelenekçilik ve geleneksizlik/köksüzlük diye iki sorundan bahsetti. Meal karşılaştırmaları yaptığında çok ciddi farklılıklar tespit ettiğini aktardı. Son olarak da kendisinin *Kur'an ve Bilim* adlı kitabı yayımlandığında rahmetli Salih Akdemir hoca ile aralarında yaşanan tatlı bir anıyı nakletti. Her zamanki heyecanlı ve yüksek tondaki sesiyle Hasan Elik, anlama problemini çok konuştuğumuzu belki abarttığımızı söyleyerek başladı. Çok önceleri fıkıh üzerinden İslam'ı anlama, sonra hadis üzerinden, şimdi de Kur'an üzerinden anlamaya çalışılmasını esfle karşıladı. Kur'an'ı anlamada üç hususa dikkat çekti: Mahiyeti, muhteva, beklenti. Mahiyet konusu teoride halledilse de uygulamada sorun yaşandığını, hitap mıdır, kitap mıdır diye tartıldığını, fakat kendi kanaatine göre, o hitaptır, ancak biz kitap muamelesi yapıyoruz. Elik, hitap olgusu ve Mushaf

üzerinde olmak üzere iki çalışma yapılmasını önerdi. Bir örnek de verdi. Bugün *يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ* ayeti bir anlam ifade etmiyor. Halbuki müşrikler, “Muhammed! Bize kıyametin saatini söyle” diyorlardı, yani o hitap anında bir anlam ifade ediyordu. Muhteva konusunda ise onun ne kitabı olduğuna karar vermek lazım, yani ahlak mı, hukuk mu, bilim mi? Beklenmeye gelince, Kur’an insanı inşa eder, o başka düşünce sistemlerinin alternatifi değildir. İnsan inşa edilince onun inşa edeceği de yoluna girer. Kur’an’da kıssa çok, Hz. Peygamber’e kıssa yoluyla anlatılan meseleleri biz kendimize gelmiş gibi kabul edip sorunlarımızı çözmeye çalışıyoruz. Öneri şu: Kur’an’ı da kıssa gibi okuyalım. Hz. İbrahim kıssası Hz. Muhammed’e ne mesaj veriyorduysa, Kur’an’ın kendisi de bize öyle mesaj verir tarzda okumalıyız; onunla ilişkisi ne idiye bizim ilişkimiz de öyle olmalı. M. Sait Şimşek eğitim soruları ile ilgilenecek açılan İlahiyat fakültesi sayının çokluğundan yakındı. Bir de farklı düşünmenin insanın doğası olduğu, bu nedenle hoş görü göstermeli, bir birimizi dışlayıcı yok sayıcı bakmamalıyız. Doçentlik tezlerine de böyle bakmalı, tutarlıysa, delillendirmişse kabul edilmelidir. Önümüzdeki toplantı Gaziantep’te yapılacak, ev sahibi fakülte dekanı Şehmus Demir bu hususta bir iki açıklama yaptı. Son olarak ev sahibi sıfatıyla konuşan Halis Albayrak da şunlara değindi: Tebliğ ve müzakerelerden çıkan neticeye göre tefsirin konusu, sahası, amacı ve yöntemi hakkında üç günlük bir toplantı yapılması gerekir. Farklı düşünme Allah’ın takdiri, fakat tefsir diyorsak bilimden bahsediyoruz demektir, o zaman kavramları yerinde kullanmalıyız. Özgürlüğümüzü sonuna kadar kullanamayacağımız anlaşılıyor. Belki ileride daha iyi bir seviyede oluruz. Her insan bir evrendir, her düşünceyi saygıyla karşılamak gerekir. Kur’an-ı Kerim’in anlaşılması ile anlama birbirine karıştırılıyor. Kur’an Peygamber ve sahabe tarafından anlaşıldı. Müfessirler de onu anlamaya çalışmış bir usûl oluşturmuşlardır. Tefsir zaten Hz. Muhammed’in ağzından çıkanı tespit etmektir. Bu hususta bizim yöntem ve ilkelerimiz olursa ulaşacağımız sonuçlar birbirine yakın olacaktır. Örneğin *وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا* جَزَاءَ بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ ayetinde anlaşılmaz bir şey yok; konu belli, söylenen belli, mana belli. Bizim sorunumuz, ortaya çıkan mana ile ilişkimizin ne olduğudur. Bu sorunun cevabı, tefsir mi, bilim mi? Hayır! Kelamın, fıkhnın konusu, hatta onları da aşılıyor; “Hırsızın elinin kesilmesi” devletin, yönetenlerin konusu. Bunu ben mi yapacağım? Hayır! Bunun için bir devlete, bir siyasete ihtiyaç vardır. Bu ayet Medeni olduğu için doğrudan o dö-

nemde devleti yöneten Hz. Muhammed'e hitap ediyor. Hasılı tefsir ile uğraşanlar olarak bizim tartıştığımız mevzuların çoğu bizi aşan konulardır, onlar bizi ilgilendirmez. Biz yapabileceklerimizi konuşmalıyız. Albayrak konuşmasının sonunda hem sempozyuma emek ve destek verenlere hem de katılımcılara teşekkür etti. Oturum başkanı Hacımüftüoğlu da genç kadın akademisyenlerden birisi ile elli yaş üzeri bir hocaya söz verdikten sonra sempozyumu kapattı.

Bu yıl, tefsir akademisyenleri toplantısında adet olduğu üzere yapılan eğitim-öğretim problemleri tartışmaya açılmadı. Şehmus Demir kapanış konuşmasında bu eksiği dile getirdi. Hemen hatırlatalım ki, esasında geçen yıl bir karar alınmış ve komisyon da oluşturulmuştu. Fakat şahsımın da içinde yer aldığı komisyon, bir gün önce yaptığı değerlendirme toplantısında kapsamlı bir çalışmanın yapılması gerektiğine karar vererek konuyu önümüzdeki yıllarda gündeme almak üzere bu sene toplantıda müzakereye açmamaya karar verdi.

Tefsir akademisyenleri bu güne kadar on dört toplantı yaptı. İlk ikisi dar çerçeveli olduğu, birine de katılmadığım için ikisi hariç on birinin tanıtımını yazdım. 2005'ten bugüne toplantılar hem kemiyet hem keyfiyet açısından değişti. Konaklama imkanları ve kalitesi arttı. Van toplantısına (2005) 67 kişi katılmış ve oldukça sınırlı konaklama imkanlarında otutumları gerçekleştirmiştik. Bu toplantıya 271 kişi ismen katılma müracaatı yapmış ve gelmişti; bir kısım arkadaşlar da çeşitli sebeplerle katılmamıştı, bu durumda 300'ü aşkın tefsir akademisyeninden bahsediyoruz demektir. Bu sayı, muhtemelen İlahiyat fakülteleri anabilim dalları arasında en çok olanıdır, üstelik büyük çoğunluk gençlerden oluşmaktadır. Fakat sık sık dile getirildiği gibi bu kadar güçlü bir ekibe rağmen bilimsel kalite beklenenin altında seyretmektedir.

Son bir not olarak, bu yılki tanıtım yazımızda konuşulanları daha çok ilk ağızdan aktarmaya çalıştım. Yorumlayarak ya da çok aktararak aktarmanın mahzurları zaman zaman dile getirildiği için bu metodu tercih ettim. Anlatılanların tam ve doğrudan anlaşılması ise tebliğ metinlerinin yayından okumakla mümkün olacaktır.